Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет економічних наук

Кафедра фінансів

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь - бакалавр

на тему: «**ВПЛИВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НОВОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ**»

Виконав: студент 4 року навчання

напряму підготовки

6.030508 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Лугін Сергій Ігорович

Керівник: Горбачук В. М.

Проф. кафедри фінансів, доктор фіз-мат. наук,

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____«____»

_____ 2020 р.

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....4

РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ВПЛИВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ.....**7**

1.1. Етапи світової економічної кризи 2007-2009 років.....7

1.2. Початок кризи в Україні.....9

1.3. Висновок.....14

РОЗДІЛ 2. ФІНАНСВОЇ ПЕРЕДУМОВИ КРИЗИ У США ТА ФЕНОМЕН РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....16

2.1. Іпотечна криза у Сполучених Штатах.....16

2.2. Бульбашка ринку нерухомості.....18

2.3. Передумови економічного колапсу та криза 2008-2009 років в Україні.....22

2.4. Фінансова система до та під час кризи.....26

2.5 Відновлення після кризи та початок економічної стагнації.....28

2.6. Вплив кризи 2008 року на виникнення “Революції гідності”.....33

2.7. Загальні наслідки кризи 2008 року для економіки України.....36

2.8. Висновок.....38

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМЕТРИЧНА МОДЕЛЬ ТА СТУПІНЬ ВПЛИВУ ПЕВНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ВВП УКРАЇНИ.....41

3.1. Економетрична модель залежності ВВП від державного боргу та імпорту.....41

3.2. Вирішення проблематики залежності національної економіки від міжнародного впливу.....48

ВИСНОВОК.....50

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....53

ДОДАТКИ.....57

ВСТУП

Фінанасова криза 2007-2009 років, стала однією з наймасштабніших за всю історію людства. Вона зачепила майже кожну країну світу і нещадно вдарила по економіці як розвинутих, так і країн, що розвиваються. Особливо, по економіці других.

Ця риза взяла свій початок з іпотечної кризи у Сполучеих Штатах 2007 року і перекинулася на глобальну економіку у 2008. Саме тоді з'явилися перші сигнали про те, що криза починається і в Україні.

Дослідження питання впливу однієї з намасштабніших криз на економіку невеликої, за номінальнім ВВП, країни та її наслідки для внутрішнього ринку є досить доцільними в наш час, адже зараз, у 2020 році, світ знову постав перед новою, можливо більш руйнівною, глобальною економічною катастрофою. Події 2007-2009 років змусили центральні банки багатьох країн вживати екстрених заходів задля стабілізації фінансових систем своїх держав та приймати важкі непопулярні рішення, щодо підтримки ліквідності банківської системи та мінімізації соціальних втрат населення. Крім того, одним з найважливіших питань стала підтримка зростання національних економік.

Проблема впливу криз на економіки різних країн є однією з найперспективніших на сьогоднішній день, адже вона тісно пов'язана з майбутнім. Усім відомо, що все у Всесвіті є циклічним. І кризи не вийняток. Вони прояляються у різних сферах і звідки саме вони можуть брати свій початок спрогнозувати досить складно, адже саме людська жадібність породжує ті події,

що призводять до таких катастрофічних наслідків. Але, до них можна підготуватися, якщо розуміти механізми, як саме і на що вони впливають.

Актуальність дслідження. Фінансово- економічна криза охопила більшість сфер економіки. Її руйнівні наслідки, наче після бурі, проглядалися у банківській та фінансовій сфервах найбільше. Під час кризи зруйнувалися, або сильно постраждали міжнародні економічні зв'яки, що призвело до масового скорочення виробництва у різних галузях промисловості. Україна стала саме тою країною, на яку криза вплинула максимально негативно. Маючи одні з найвищих у світі темпи розвитку економіки у період після 2002 року, Україна отримала дуже болючий удар у 2009, коли наш ВВП впав на 35,6%. Криза відвернула велику частину іноземних інвесторів, а неправильні дії уряду щодо збереження стабільної макрофінансової ситуації затягли Україну у боргову яму.

Метою цієї роботи є дослідження впливу глобальної фінансової кризи 2007-2009 років на економіку України та наслідків, до яких ця криза призвела; дослідити вплив та структуру макрекономічних показників та їх вплив на соціально-економічний розвиток країни.

Розуміння механізмів впливу та сфер економічної діяльності, що є нестабільними у нашій ситуаціїї дозволить, у майбутньому, мінімізувати вплив негативних факторів і запобігти масштабній кризі та катастрофічним наслідкам, як для України, так і для інших країн, що розвиваються.

За основу у роботі був взятий метод причинно-наслідкових зв'язків, адже сама суть дослідження полягає у тому, як саме найбільша економіка світу впливала на кризу в Україні. Які події передували початку цієї кризи у нашій державі та за кордоном, особливом у Сполучених Штатах, де і почалася глобальна фінансова криза. Також, метод спостереження – для дослідження ходу екномічних

криз та аналітичний метод – для аналізу причин виникнення криз з метою пошуку шляхів для їхнього подолання.

У цій роботі представлено та описано хронологію подій, що мали місце в українській історії і призвели до такої ситуації, як залежність національної економіки і фінансової системи від економік інших країн. Також, у роботі наведено приклади, де саме це проявлялося і чому, взагалі, така ситуація виникла.

Інформаційу базу дослідження становили статистичні дані державної служби Статистики, нормативно-правові акти, що регулюють банківський сектор та інвестиційну діяльність, закони та підзаконні акти, що були прийняті Верховною Радою України у період перед та під час кризи, що мали на меті регулювання деяких екномічних процесів та банківської сфери, інформація з Держстату США та наукові роботи і дослідження, що мали на меті знаходження реальних причин кризи і висвітлення руйнівних наслідків, що були нею викликані.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ВПЛИВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Криза стала **1.1. Етапи світової економічної кризи 2007-2009 років**

Глобальна фінансова криза заслуговує на особливу увагу, оскільки її причини, наслідки, реакція та уроки найбільш застосовні до поточної фінансової системи.

результатом послідовності подій, кожна із яких була унікальною і викликала крах банківського сектору. Є теорія про те, що насіння кризи було посіяно ще в 70-х роках Законом про розвиток громади, який вимагав від банків послабити свої кредитні вимоги до споживачів з нижчим рівнем доходу, створивши ринок іпотечних кредитів, що виплачуються раніше.

Обсяг заставної заборгованості, який був гарантований іпотечними організаціями Фредді Маком та Фанні Мей, продовжував розширюватися до початку 2000-х, коли Федеральний резерв розпочав різко знижувати процентні ставки, щоб уникнути рецесії. Поєднання вільних кредитних вимог і дешевих грошей стимулювало житловий бум, який стимулював спекуляції, підштовхуючи ціни на житло та створюючи бульбашку нерухомості. Тим часом, інвестиційні банки, шукаючи легких прибутків після падіння dotcom та рецесії 2001 року, створили забезпечені боргові облігації (CDO) з іпотечних кредитів, придбаних на вторинному ринку. Оскільки іпотечні кредити без основного капіталу були в комплекті з основними іпотечними кредитами, інвесторам не було можливості

зрозуміти ризики, пов'язані з товаром. Коли ринок CDO почав нагріватися, міхур житла, який будувався кілька років, нарешті вибухнув. Коли ціни на житло падали, позичальники із низьким рівнем оплати почали платити за кредитами, які коштували більше, ніж їхні будинки, прискоривши падіння цін.[26]

Коли інвестори зрозуміли, що CDO непридатні через токсичну заборгованість, яку вони представляли, вони спробували розвантажити зобов'язання. Однак ринку CDO не було. Подальший каскад відмов кредиторів найвищого рівня створив загрозу ліквідності, яка досягла верхніх рівнів банківської системи. Два великих інвестиційних банків, Lehman Brothers та Bear Stearns, зазнали краху під впливом впливу боргу за первинним боргом, і більше 450 банків зазнали невдач протягом наступних п'яти років. Кілька основних банків опинилися на межі банкрутства і були врятовані рятувальниками, які фінансуються платниками податків.

Уряд США відреагував на Фінансову кризу, знизивши процентні ставки майже до нуля, здійснивши викуп іпотечного та державного боргу та докапіталізувавши деякі фінансові установи, що боролися. При такій низькій ставці дохідність облігацій стала набагато менш привабливою для інвесторів у порівнянні з акціями. Урядова кампанія запалила фондовий ринок, на якому на 10 років перевагу отримали бики, а S&P 500 виріс на 250% за цей час. Американський ринок житла відновився в більшості великих міст, а рівень безробіття знизився, коли бізнес почав наймати робітників та більше інвестувати.

Одним з великих наслідків кризи стало прийняття Закону про реформу Додд-Френка на Уолл-стріт та захисту прав споживачів, який є масовим законопроектом про фінансові реформи, прийнятим адміністрацією Обами в 2010 році. Регуляторне середовище, яке торкнулося кожного регулюючого органу та кожного бізнесу з фінансових послуг. Помітно, що реформа Додд-Франка призвела до більш всебічного регулювання фінансових ринків з особливим

наглядом за похідними фінансовими інструментами. Крім того, реорганізація регулюючих органів дозволила зменшити їх кількість. Був створений новий орган - Рада з нагляду за фінансовою стабільністю для моніторингу системного ризику. Реформа запровадила більш широкий захист інвесторів, у тому числі і за допомогою нового агенства із захисту споживачів.

Заходи мали на меті вдосконалення стандартів, обліку та регулювання діяльності рейтингових агентств.[26]

1.2. Початок кризи в Україні

Починаючи з 2002 року, Україна показувала нечувані раніше для національної економіки темпи приросту ВВП. 18,3% у 2003 році, 29% - у 2004 і аж 32,5 % у 2007, дивитися Додаток А.1.

Спираючись на дані служби статистики України та дані світового банку, у Таблиці 1 можна спостерігати, що номінальний ВВП зріс зі 42 млрд доларів аж до 180 млрд у період з 2002 по 2008 роки.

В Україні тоді спостерігався нечуваний зріст ділової активності, збільшення імпорту споживчих товарів, бум будівельного сектору та виникнення іпотеки, стрімкий розвиток банківського сектору та лібералізація підприємницької діяльності.

Рушійною силою змін того часу стала стабілізація влади в країні. Після руйнівних 90-х, стабільна бюрократична система та рух країни до покращення відносин із зовнішнім світом спонукали економіку до неймовірного зростання. Іноземні компанії, не дивлячись на високу корупцію та зарегульованість ринку, з радістю відкривали тут свої представництва та філіали. Все це відбувалося через

ефект “відкладеного попиту”, що збирався довгих 10 років після розпаду СРСР, бандитських часів свавілля та безаконя. Тоді, потрібно було абсолютно все: побутова техніка, одяг, автомобілі, житло, товари широкого вжитку, продукти харчування, побутові товари. Попит на все зарубіжне був шалений, адже якість була на порядок вищою. Для продажу всього цього потрібна була нова інфраструктура, така як магазини, бутіки, автосалони, салони краси, супермаркети, торговельні центри, аптеки, банки тощо. Абсолютно все. Цей період і справді був золотим для України, адже рівень життя помітно зростав, як і якість товарів широкого вжитку.

Відкладений попит задовільнявся стрімко за рахунок тих, хто ще у 90-х почав накопичувати статки. Середній клас у вигляді молодих підприємців та керівників спонукав все більш відомі компанії та ексклюзивні бренди інвестувати сюди, створюючи нову інфраструктуру ресторанів, дорогих бутіків, нічних клубів та покращеного обслуговування в усіх можливих соціальних сферах різних послуг.

Під перший торговельний центр у центрі столиці, був навіть перебудований Майдан Незалежності. ТРЦ “Глобус” складався з трьох підземних ліній, що назавжди змінили вигляд головної вулиці країни.

До середини 2008 року в Україні мав місце і будівельний бум. У 2005 році було введено в експлуатацію 7,8 млн м2 житла, а в 2008 - цілих 10,5 млн м2. Неймовірні темпи.

Як приклад, з усіх пострадянських країн, Україна займала друге місце після Російської Федерації за темпами будівництва на мільйони м2 випереджаючи інші країни пострадянського табору. Лише Росія, що будувала більш як 60 млн м2 була безперечним лідером у всіх економічних процесах нашого регіону.

Кризові настрої почали з’являтися вже восени 2008 року, коли відбулося погіршення деяких економічних показників. У той же час стала відома інформація

про фінансові проблеми частини банків-лідерів в в Україні. Крім того, зменшення попиту на продукцію металургійної промисловості призвело до скорочення надходжень валютної виручки до країни.[13]

Було зупинено близько 4/5 усіх істотних будівельних проектів у країні, а МВФ оцінив втрати від кризи у доларовому еквіваленті у 35,6% ВВП, який скоротився зі 189 до 115 млрд доларів, див. Додаток А.1.

Основними чинниками, що викликали початок кризи стали падіння світової ціни на продукцію металургійної промисловості у більш ніж 2 рази, що призвело до стрімкого обвалу ціни. Це викликало значне падіння експорту, що призвело до скорочення надходжень валютної виручки до країни, що, в свою чергу, викликало скорочення виробництва. Тим часом, через ці події, відбулося зростання попиту на долар, що різко підвищило його вартість з 5,5 до 6,8 грн за долар, а вже наприкінці грудня цей показник досяг 10 грн за 1 долар США, однак, на початку 2009 року стабілізувався на рівні 8,3 грн за долар.[13]

На початку 2004 року, зовнішній борг становив 23811 млн доларів, а вже у жовтні 2008 – 101659 млн доларів.

Вже з 2006 року Україна постійно мало від’ємне сальдо торговельного балансу. У 2006 році цей показник склав 3,06 млрд доларів, а у 2008 – вже 8,15 млрд доларів.

Тим часом, продовжувала зростати тіньова економіка. За період кризи вона зросла на 3.1 процентних пункти, що складало майже 31% валового внутрішнього продукту. Цей показник став таким значним вперше з 2001 року.

Як повідомляло Міністерство Фінансів, ВВП країни зазнає падіння близько 5%.

Уряд заборонив оприлюднювати оперативну статистику про макроекономічне положення України, а бюджет на наступний рік був прийнятий з прогнозом зростання 0,4% Верховною Радою України. Заборона на оприлюднення інформації була знята лише у червні 2009 року. Тоді і стало відомо, що ВВП обвалився на 20,3%, при дефляторі 22,4%.

Почався масовий спад виробництва, особливо у сфері металургійної промисловості, що досяг пікових значень у 2009 році. На кінець листопада 2008 року, рівень промислового виробництва знизився на 28,6%, а рівень виробництва у металургійній галузі - майже на 40%.

Почався масовий відтік іноземних інвестицій. Свого піку він досяг у 3 кварталі, коли Держстат констатував двократне збільшення відтоку, до 432 млн., у порівнянні з 2008 року, а загальний притік інвестицій, після переоцінки активів та курсових різниць склав 614 млн доларів.

Опитування провідних інвестиційних компаній та їхнього керівництва, що відбулося у жовтні 2009 року показало значне погіршення інвестиційного клімату в країні. Дані показали, що 70% компаній не будуть вивчати питання щодо капітального інвестування в Україну.[13]

Але основною проблемою стало те, що 34% вже працюючих на території України компаній збираються піти з ринку, а ще близько 25% - заморозять будь-які проекти.

Зарплати в країні, вперше за останнє десятиліття, скоротилися. Якщо у гривневому еквіваленті спостерігався невеликий зріст з 1735 до 1845 грн., то реальна заробітня плата у доларах США впала майже на 30%.

На арені банківського сектору почалися панічні настрої. Передумовою їхнього виникнення став конфлікт керівництва та міноритарних власників

Промінвестбанку, який, після погіршення ситуації був проданий “Внешекономбанку “Росії

Криза іпотечної системи в Україні почалася з того, що банки в односторонньому порядку підвищили ціну на іпотеку на більш як 80%, разом із стрімким підвищенням вимог до позичальників. Ця подія відбулася у серпні 2008 року, що й знаменувало дату початку рецесії для України. Наступний крок зробив НБУ, коли заборонив іпотечне кредитування в іноземній валюті, що призвело до масового відтоку інвестицій з даного ринку тим самим, по суті, поховавши його.

Криза іпотечного ринку викликала скорочення темпів будівництва, адже майже 70% житла продавалося у кредит. За статистичними даними, кількість проданих квартир за договорами купівлі-продажу скоротилася на 18%, у порівнянні з 2007 роком. Занепад ринку викликав різке зниження цін на нерухомість, особливо, у великих містах. Якщо раніше, однокімнатна квартира у центрі столиці коштувала 150 тис. $, то у 2009 – вже 75-80 тис. $. Тобто, у два рази. Подекуди, як, наприклад, в Ужгороді, взагалі 60%. У невнликих містах ринок нерухомості просто занепав.

У 2009 Уряд намагався урятувати ситуацію, виділивши 2 млрд грн для придбання готового на 70% і більше житла, яке потім передавалося пільговикам у черзі. Однак, ситуацію це не врятувало.

Найбільшого краху зазнав ринок новобудов, адже саме на їхні квартири люди брали іпотечні кредити. Десятки новобудівель у столиці залишилися недобудованими, адже їх власники будували їх за кредитні кошти, а криза призвела до банкрутств як покупців, так і забудовників. Сотні тисяч людей втратили інвестовані кошти. Деякі із них так і не отримали компенсацію до сьогоднішнього дня.

Ще однією проблемою стало небажання власників будівельних компаній суттєво знижувати ціни на житло. Вони обгрунтовували це тим, що рентабельність будівництва не перевищує 15% і суттєве зниження може призвести до їх банкрутства.

Однак, як виявилося, вже влітку 2009 ціни впали до порогу собівартості, а подекуди – і того менше. Крім того, ринок іпотеки так і почав відновлюватися після кризового 2009 року і, по суті, в Україні його не існує і по цей день.

Єдиним виходом стала розробка власних систем кредитування від забудовників зі ставкою до 14% річних та терміном погашення від 5 до 20 років.

Позитивні ж зміни відбулися на ринку оренди житла. Від так, відбувався перехід на розрахунок у національній валюті, а пропозиція оренди зросла більш як у 2 рази. Це сталося через власників, які відклали продаж житла через кризу в економіці і суттєве зниження цін. У столиці, кількість квартир, що виставлені на оренду зросла з 14 до 23,7 тис., а вартість оренди за однокімнатну квартиру на житловому масиві впала більш як на 100 доларів США. Незвичайним явищем стало і те, що елітна нерухомість, що завжди є менш вразливою до подібного роду коливань, теж впала на 40%

Комерційна нерухомість також постраждала. По-перше, пропозиція почала суттєво перевищувати попит, приблизно у півтора раза. Кількість активних операцій скоротилася на 20%. Розрахунки більш як на 50% були переведені у національну валюту задля стимулювання ринку, а власники почали йти на поступки орендарям

Офісна нерухомість теж впала у ціні, однак не настільки критично. Показник склав приблизно 25%.

1.3. Висновок

Після тяжких 90-х років та довгої, майже десятирічної кризи, з початку 2000-х років, Україна почала бурхливо розвиватися. Це було викликано, перш за все, стабілізацією політичної системи в країні та відновленням нормальної господарської діяльності. Перемога над масовим бандитизмом та створення більш-меньш нормальних умов для розвитку бізнесу зробили Україну привабливим інвестиційним хабом, що мав неймовірні перспективи для розвитку. Іноземні інвестори та місцеві підприємці відкривали нові компанії та організації, що користувалися неймовірною популярністю, адже “відкладений попит” за більш як 10 років, особливо на імпортні товари, був просто шаленим. Економіка зростала шаленими темпами, подвоюючись кожні 2-3 роки. Нечуване зростання, однак, мало один великий недолік – імпортозалежність та експорт сировини з низькою доданою вартістю. Через шалене зростання, українські виробники-експортери майже не реінвестували кошти у виробництво, а просто виводили шалені надприбутки, а більшість бізнес активності буля спрямована саме на імпорт дефіцитних раніше товарів.

Перед кризою 2008 року, Україна постала повністю неготовою. Через від’ємне сальдо торговельного балансу та доларизацію економіки, криза сильно вдарила по місцевому бізнес клімату, майже зупинивши будівництво та скоротивши промислове виробництво в рази.

РОЗДІЛ 2

ФІНАНСВОЇ ПЕРЕДУМОВИ КРИЗИ У США ТА ФЕНОМЕН РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Іпотечна криза у Сполучених Штатах

Іпотечна криза в Америці стала вісником ще більшої біди, як для економіки США, так і для інших країн. Однак, відкритим залишається питання “що саме спровокувало найбільшу кризу сьогодення”.

Аналітики пояснюють причину бульбашки 2001–2006 років та його краху іпотечного ринку 2007–10 років у Сполучених Штатах всім, від покупців будинків на Уолл-стріт, іпотечних посередників до банкірів та звичайних американців. Інші фактори, які названі, включають "іпотечний андеррайтер, інвестиційні банки, рейтингові агенції та інвестори, низькі процентні ставки по іпотеці, низькі короткострокові процентні ставки, послаблені стандарти на іпотечні кредити та ірраціональне розкручування ринку житла. І в демократичних, і в республіканських політичних партіях посилаються на те, що наполягають на тому, щоб деривативи залишалися нерегульованими, надаючи Fanni May та Фредді Маку непохитну підтримку.

Ще в далекому 1933 році, закон Гласса-Стігола, що був так названий на честь його авторів, заборонив комерційним банкам займатися інвестиційною діяльністю, адже сама цей фактор став одним з ключових причин виникнення Великої Депресії. Однак, після майже пятдесяти років розділення, американські банкіри

знайшли спосіб послабити дію даного закону. І все через жадобу до надприбутків, що відкривалася разом із ринком нерухомості.

Починаючи із вісімдесятих років, за допомогою законів та підзаконних актів, дія закону Гласса-Стігола послаблювалася.

Найбільш значущі закони, що були прийняті у період з 1980 по 1999 рік у банківській сфері США:

Закон про дерегуляцію та грошовий контроль депозитарних установ 1980 року (дозволяє подібним банкам об'єднуватися та встановлювати будь-яку процентну ставку).

Гарн – Св. Закон про депозитарні установи Жермена 1982 року (дозволяючи іпотеку з регульованою ставкою).

Закон "Гремм-Ліча-Блайлі" 1999 року (який дозволяє комерційним та інвестиційним банкам об'єднуватися).

Останній можна назвати однією з прямих причин тієї катастрофи, що сталася через 8 років після його прийняття.

Передумовою, що спонукала законотворців піти на такий крок став неймовірний приріст інвестицій в економіку Сполучених Штатів, що був викликаний різким підвищенням цін на нафту та кількість її видобутку та розпад СРСР, що утворив нові країни, які, як і нафтові країни ОПЕК, шукали, куди саме можна інвестувати свої надприбутки, аби це було максимально безпечно.

За приблизними даними, об’єм інвестицій, які отримала американська економіка із кінця 90-х по 2006 рік складав приблизно 60 трлн доларів.

Головним чином, ці гроші потрібно було кудись інвестувати. Саме ринок нерухомості став тою самою “тихою гаванню”, у якій знайшли місце десятки трильйонів доларів.

2.2 Бульбашка ринку нерухомості

Сам по собі, ринок нерухомості не мав такий величезний об’єм, аби освоїти такі об’єми інвестицій, однак, американські банкіри знайшли спосіб, як заробити на цьому сотні мільярдів доларів.

Деривативи. Саме цей похідний фінансовий інструмент дозволив американським банкам майже 10 років отримувати шалені надприбутки. По суті - це договір стандартної форми, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати базовий актив на визначених у цьому договорі умовах у майбутньому. Звісно, деривативи з’явилися набагато раніше, ніж кінець 90-х, але, саме у цей час виник той інструмент, який коштував американській економіці трильйони доларів. Це CDO.

Забезпечені боргові зобов’язання (англ. CDO) - цінні папери, забезпечені борговими зобов'язаннями, як правило, юридичної особи. CDO може включати будь-які інструменти, які не мають кредитного ризику для кредитування: кредити, облігації, кредитні дефолтні свопи та т. п.[7]

У активі, що знаходяться в CDO, або є рейтинг, або вони піддаються рейтингованості. Як правило, забезпечені боргові зобов'язання розміщуються траншами, які зазвичай підрозділяються на старші (70-80% випуску), що виплачуються найпершими і мають найвищий рейтинг, середні та субсидійовані.

Саме пули іпотечних облігацій, що були основою CDO та секютеризація і стали основними спусковими гачками кризи, що розросталася 10 років.

Здавалося, як саме можна зробити ринок нерухомості настільки капіталомістким? Як виявилося, для цього знадобилася лише більш помірна кредитна політика. Річ у тім, що для того, аби отримати іпотеку, потрібно було

мати високий кредитний рейтинг, а, зважаючи на те, що Америка є країною, де кредитне навантаження має майже кожен громадянин, кількість таких людей була суттєво обмежена. І саме тоді набула популярності субстандартна іпотека.

Субстандартна іпотека — різновид іпотеки, яка, зазвичай, видається позичальникам з низьким кредитним рейтингом. В результаті низького рейтингу кредитоспроможності позичальника, йому не пропонуються стандартні умови іпотеки з меншим відсотком, через те, що кредитор оцінює ризик неможливості виплати боргу для такого позичальника. Як наслідок, кредитні установи часто нараховують відсотки по субстандартних іпотеках за вищою ставкою в порівнянні зі стандартною іпотекою, щоб компенсувати більший рівень ризику.[4]

Цей інструмент кредитування використовувався і раніше, ще до початку 2000-х, однак, був мало цікавим, через невигідні умови.

З метою максимізації власних прибутків, американські банки, задля продажу ще більшої кількості нерухомості, почали знижувати умови і видавати іпотечні кредити все більшому колу громадян.

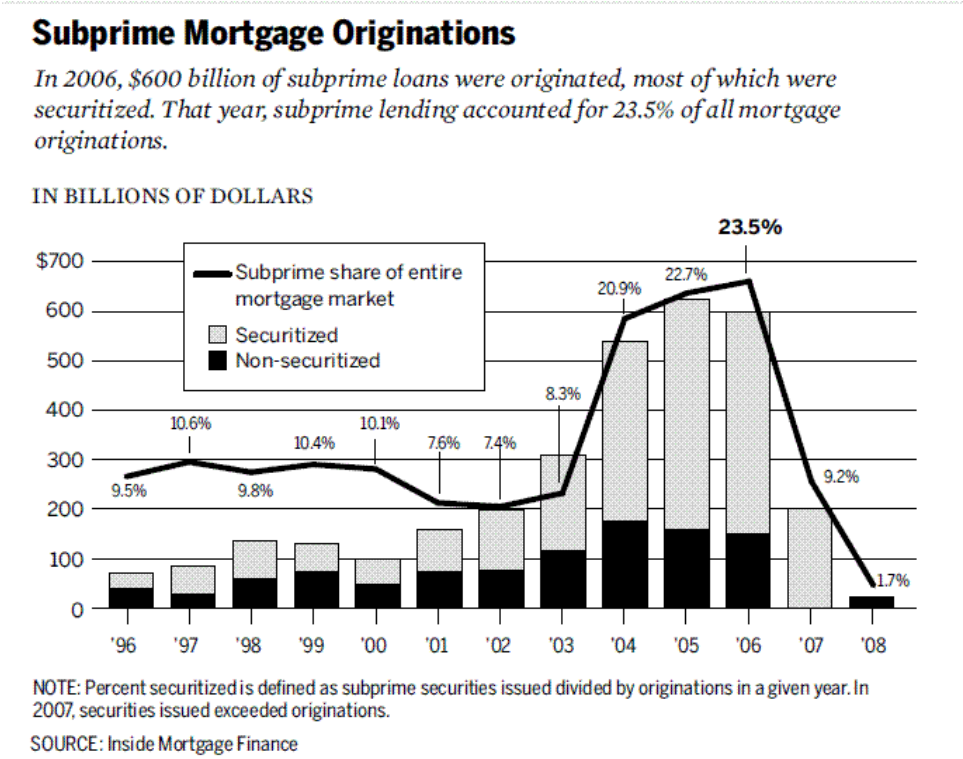

Рисунок 2.1. Кількість виданих субстандартних іпотечних кредитів у США

Джерело: складено автором на основі даних

https://en.wikipedia.org/wiki/Subprime_mortgage_crisis

Як видно на Рис. 2.1., до 2003 року, кількість субстандартних іпотечних кредитів не перевищувала 8-9%, а вже у 2006 досягла нечуваних 23,5%. Тобто, майже кожен четвертий кредит на нерухомість був виданий неблагонадійному громадянину. Просто неймовірна кількість. Все це перегрівало ринок нерухомості, однак, на це не звертали уваги, адже кожен кредит можна було перетворити у гроші тут і зараз.

Саме у цей період, ФРС США дотримувалася політики максимально вільного ринку, який сам себе регулює. Тобто, ФРС майже не регулювала діяльність американських банків.

Банки, тим часом, перетворювали видані кредити у живі гроші. За допомогою CDO. Через свої інвестиційні підрозділи, які були дозволені після зміни закону Гласа-Стігола, вони об’єднували тисячі виданих кредитів у пули, на основі яких випускали CDO. По суті, вони продавали право на отримання кредиту та відсотків по ньому іншим гравцям фондового ринку, що було досить вигідно, адже ціни на нерухомість невпинно зростали. Крім того, як і будь яка облігація, CDO оцінювалися рейтинговими агентствами, такими Fitch, S&P та інші, що присвоювали таким паперам рейтинги AAA та A++, що є найвищим показником надійності.

Вся ця система була абсолютно законною і, більш того, абсолютно стабільною та безпечною, допоки бажання заробити не призвело до того, що американські банки почали формувати пули зі субстандартних кредитів, а рейтингові агентства, через загрозу втрати клієнтів, оцінювали їх за тим самим, найвищим рейтингом. Тобто, продавали кредити з низьким рейтингом платоспроможності позичальників за ціною, яку мали позичальники з високим кредитним рейтингом. І рейтингові агентства закривали на це очі. Мала місце змова, що коштувала американцям більш як 5 трлн доларів. На привеликий жаль, усі настільки вірили у стабільність нерухомості та попиту на неї, що забули про

те, що ті, хто не мав змоги купити цю нерухомість раніше, навряд чи зможуть розрахуватися за неї у майбутньому.

Проблема ускладнювалася і тим, що цю бульбашку роздували все більше і більше, за рахунок синтетичних облігацій, випускаючи CDO на вже випущені CDO. Це і стало причиною того, що криза виявилася настільки масштабною. Похідні фінансові інструменти дозволяють торгувати активами, власне, не маючи на руках активу, але, тут був уже досягнутий апогей. Випуск облігацій, основою яких інші облігації, що мають у своїй основі право отримати від позичальників кредит з відсотками.

Ця схема була настільки геніальною, що аж парадоксальною. Точних цифр, на жаль, знайти не вдалося, однак, американські експерти оцінюють цю цифру у 20 разів. Тобто, на 1 млрд доларів реальних іпотечних кредитів, облігацій поверх базових CDO було випущено на 20 млрд!

Лише вчитавшися у таку статистику, нескладно спрогнозувати, що така афера століття, рано чи пізно, впаде. І з нею впадуть мільйони американців. Що і побачив світ у 2007 році, коли у вересні збанкрутував один з найбільших американських банків - Lehman Brothers. Саме цю подію називають початком іпотечної та фінансової кризи у США.

2.3. Передумови економічного колапсу та криза 2008-2009 років в Україні.

За всю історію незалежної України, період з початку до 2000-х до 2008 року був найбільш квітучим. Особливо, після “Помаранчевої революції”.

Динаміка зростання ВВП була неймовірно високою, але, на жаль, до рівня 1991 року так і недоросла. 72,2% ВВП - саме цей показник є найвищим за всю історію незалежності, у порівнянні з 1991 роком.

Однак, це зростання лише номінального ВВП, а от реальний - майже не зростав та, більш того, навіть падав. А зріст припадав, в основному, на торгову імпортну діяльність. Саме у період з кінця 90-х по кінець 2000-х найбільш динамічно формувався прошарок середнього класу, який був побудований на тому, що раніше дефіцитні товари почали масово з'являтися на полицях магазинів, які ексклюзивно продавали підприємці за франшизами, або відкриваючи представництва іноземних компаній в Україні.

Лобіювання інтересів імпортерів та іноземних компаній спричинило різке збільшення від'ємного торговельного сальдо та збільшення зовнішнього боргу. З часом, сальдо платіжного балансу, також стало негативним. Якщо у 2006 році зовнішній борг становив 54,51 млрд доларів, то вже у 2008 – 101,66 млрд доларів. Подвоєння лише за два роки. І, якщо у період до 2008 року він залишався на рівні не вище 56%, то вже у кризовому 2009 зріс до 88,8% за рахунок різкого зменшення ВВП.[30]

Таблиця 2.1

Динаміка валового зовнішнього боргу України

Валовий зовнішній борг (ВЗБ)	Млн дол. США	Зростання у млн дол. США	Зростання у %
на 31.12.2006	54 512		
на 31.12.2007	79 955	25443	46.7%
на 31.12.2008	101 659	21704	27.1%
на 31.12.2009	103 396	1737	1.7%
на 31.12.2010	117 343	13947	13.5%
на 31.12.2011	126 236	8893	7.6%
на 31.12.2012	135 065	8829	7.0%
на 31.12.2013	142 079	7014	5.2%
на 31.12.2014	126 308	-15771	-11.1%
на 31.12.2015	118 729	-7579	-6.0%
на 31.12.2016	113 518	-5211	-4.4%
на 31.12.2017	116 578	3060	2.7%
на 31.12.2018	114 710	-1868	-1.6%
на 31.12.2019	121 739	7029	6.1%

Джерело: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/

Таблиця 2.2

Відношення ВЗБ до ВВП з 2006 по 2018 роки

Валовий внутрішній продукт (ВВП)	М лн дол. США	Зрос танняу млн дол. США	Зростан ня у %	ВЗБ / ВВП
за 2006	10 7 753			50.6%
за 2007	14 2 719	3496 6	32.5%	56.0%
за 2008	17 9 992	3727 3	26.1%	56.5%
за 2009	11 7 228	- 62765	-34.9%	88.2%
за 2010	13 6 419	1919 2	16.4%	86.0%
за 2011	16 3 160	2674 0	19.6%	77.4%
за 2012	17 5 781	1262 2	7.7%	76.8%
за 2013	18 3 310	7529	4.3%	77.5%
за 2014	13 1 805	- 51505	-28.1%	95.8%
за 2015	90 615	- 41190	-31.3%	131.0%
за 2016	93 270	2655	2.9%	121.7%
за 2017	11 2 154	1888 4	20.2%	103.9%
за 2018	13 0 832	1867 8	16.7%	87.7%
за 2019				

Джерело: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/

Крім того, в Україні за часів правління Віктора Ющенка велася негласна політика підтримки компрадорського капіталу. Тобто, найвигідніші умови для ведення економічної діяльності мали імпортери та іноземні інвестори. Хоча кількість іноземних інвестицій активно зростала у період з кінця 90-х років, основними напрямками вкладання була фінансова галузь, торгівля та посередництво.

У 2002 р в промисловість прямувало 50,4% прямих іноземних інвестицій, у 2004 р - 45,8%, в 2005 р - 30,9%, у 2008 році - 22,6%. Частка прямих іноземних інвестицій в основні фонди, які забезпечують розвиток економіки, в 2005 році склала лише 5,0%, в 2006 р - 3,7%, 2007 року - 3,5%, за 2008 р - 5,2 % [6].

Ще однією проблемою стало те, що Україна залишалася сировинною країною і основний притік валюти до країни давали виробники-експортери металопродукції, вугільної та енергетичної промисловості. Все це робило державу та наповнення її бюджету, разом із стабільністю фінансової системи, залежною від світових цін на ці продукти. Коли ж у 2008 році ціни сильно знизилися, особливо на металургійну продукцію, об’єм продажів, через низьку рентабельність, зменьшився більш як вдвічі, що спричинило різке зменшення валютної виручки, що неминуче призводило до збільшення негативного сальдо торгового балансу.

2.4. Фінансова система у докризовий період та під час кризи

Грошова маса в 2008-му зросла на 29,9%, до цього вона росла набагато швидше, у 2004-му збільшившись на 32%, у 2005-му - на 54%, у 2006-му - на 35% і у 2007 - на 52%.

Крім того, частка кредитів фізичних осіб у гривні становила лише 34,4%, що стало ще однією причиною глибини кризи у суспільстві, адже кредити, що були надані в іноземній валюті різко зросли у ціні, що викликало неспроможність частини населення обслуговувати свої кредити і призвело до кризи у банківському секторі.

У вересні почалася стрімка девальвація національної валюти, що спричинила кризу на валютному ринку. Ситуація ускладнювалася і зростання паніки серед населення.

Уже наприкінці осені, через девальвацію гривні більш як на 50%, комерційні банки в односторонньому порядку підвищили ставки за раніше виданими кредитами у валюті та гривні, що спричинило різке зростання кредитного портфеля зі 130 млрд грн до 191,1 млрд грн, тільки за рахунок різкого, за офіційним курсом 7,47 грн за 1 долар США, знецінення національної валюти.

Криза у банківській системі розпочалася з конфлікту акціонерів “Промінвестбанку”, що викликав недовіру серед вкладників банку. Через фінансові негаразди та неможливість урегулювання конфлікту, банк було продано російскому “ВЭБу”.

Вже у жовтні 2008, НБУ обмежив ряд операцій комерційних банків, в тому числі розірвання довгострокових депозитних договорів, та ввів 5% коридор плавання валютного курсу. В же на початку 2009 року, Уряд викупив 3 проблемні банки “Укргазбанк”, “Родовідбанк”, “Київ” за 9,57 млрд грн.

Як виявилося, банки абсолютно не мали достатньої ліквідності активів та не могли встояти при масовому відтоку депозитів, що змушувало НБУ стримати населення шляхом заборони розірвання депозитних договорів, що спричиняло більше паніки на валютному ринку та збільшення недовіри до банківських установ серед населення.

Саме після кризи норми резервування та стресостійкість банків була підвищена, задля недопущення подібної ситуації у майбутньому. Однак, як усім відомо, банкопад 2015-2017 років показав недосконалість і цих нормативів.

2.5 Відновлення після кризи та початок економічної стагнації

Згідно данних джерел служби статистики України, у 2009 році Україна втратила 34,9% ВВП, що впав зі 179 млрд доларів до 117 млрд доларів, що стало одним з найвищих показників у світі. Однак, все це сталося через непідготовленість ринку та відсутність резервів, як у держави, так і у приватних компаній, що призвели до банкрутства певних ланок бізнесу, який ще не встиг перетворитися на рушійну силу економіки, і високу імпортозалежність через сировинну базу економіки.

Тож, українська економіка знову активно зростала у 2010-2012 роках, однак, вже не такими швидкими темпами і до показника 2008 року та і не змогла повернутися, через революцію та початок війни на сході України.

Треба брати до уваги те, що перша, тобто “помаранчева”, революція відбувалася саме на фоні бажання людей, особливо молоді, бачити динамічний розвиток країни, економіки, свобод. Настрої на лібералізацію влади, децентралізацію, рівність громадян, верховенство права. Як показує статистика та міжнародні рейтинги, окрім значного економічного розвитку, активно набирала обертів лібералізація свободи слова, влада ставала більш відкритою, відбувся перехід до парламентсько-президентської форми правління.

Однак, після кризи, настрої суспільства різко змінилися і тепер, більшість бажала стабільності, підвищення соціальних стандартів та покращення умов життя. І, на жаль, Україна знову помилилася з вибором. До влади прийшли ті, кого

цікавила максимальна нажива. Українці проголосували за красиві слова та обіцянки, але отримали неймовірне зростання корупції, централізацію та тотальне безаконя.

Для бізнесу наступили скрутні часи, адже тепер, ніхто не був захищеним. Могли просто прийти “віджати”. Цей термін тоді широко використовувався. Влада діяла дуже хитро. Вони підтримували високі соціальні виплати, аби не допустити народних коливань у суспільстві, однак все це відбувалося завдяки різкому скороченню капітальних інвестицій та погіршенню інвестиційного клімату. В цей час, Україна вже не виглядала такою привабливою для іноземних інвесторів, а економіка почала знижувати темпи розвитку, майже зупинившись у 2013, наче перед бурею. Тоді, економічний зріст склав лише 4,3%, що було набагато менше, ніж до цього.

Загалом, період правління Віктора Януковича характеризувався для України зниженням бізнес активності, через корупцію та беззаконня, погіршенням свободи слова та централізацією влади, що повернула собі тотальний контроль над економікою, по суті, відкинувши політичну систему на 10 років назад, у період правління Леоніда Кучми. Лібералізація, якої вдалося досягти за правління Віктора Ющенка повністю зійшла нанівець. По легкості ведення бізнесу “Doing business” Україна опустилася зі 139 на 152 сходинку у 2012, що вказувало за зарегульованість економіки та поганий інвестиційний клімат. За індексом демократії “Democracy index”, Україна опустилася у рейтингу з 6,94 балів з 10 у 2008 до 5,91 у 2013, що вказувало на централізацію влади та послаблення впливу опозиції, якої в ці роки, по суті, не існувало.

У 2014 році Україна стикнулася ще з однією кризою. Це була анексія Криму Росією та початок війни на сході України. Все це призвело до значних економічних втрат, ще більших, ніж за часів кризи 2008 року, але, викликаних причинами старої кризи. Проблема проявлялася у тому, що криза 2008 року

призвела до зміни політичного вектора розвитку країни з проєвропейського на проросійський. Крім того, владна верхівка, що керувала країною у 2010-2013 роках, особливо, у 2013 році, нещадно витрачала золотовалютні резерви країни, задля підтримки курсу долара та недопущення призупинення соціальних виплат, що ще більше оголювало економіку перед новою революцією.

Таблиця 2.3

Золотовалютні резерви НБУ 31.12.1999-29.02.2020, млн доларів

Дата	Обсяг резервів в іноземних конвертованих валютах	Резервна позиція в МВФ	Спеціальні права запозичення	Обсяг золота в міжнародних резервах	Резерви загалом
1999 31 грудня	—	—	—	—	▲1 212,00
2000 31 грудня	—	—	—	—	▲1 628,00
2001 31 грудня	1 121,00	—	—	—	▲3 095,00
2002 31 грудня	4 177,00	0	28	264	▲4 469,00
2003 31 грудня	6 662,00	0	21	260	▲6 943,00
2004 31 грудня	9 489,51	0	1,16	224,1	▲9 714,78
2005 31 грудня	18 987,03	0	1	402,54	▲19 390,58
2006 31 грудня	21 843,16	0	1,48	513,46	▲22 358,10
2007 31 грудня	31 479,06	0,01	2,82	693,06	▲32 479,06
2008 31 грудня	30 791,85	0,03	8,6	742,72	▼31 543,20
2009 31 грудня	25 493,33	0,03	63,57	948,18	▼26 505,11
2010 31 грудня	33 319,44	0,03	7,96	1 248,97	▲34 576,40
2011 31 грудня	30 391,38	0,03	17,91	1 385,29	▼31 794,61
2012 31 грудня	22 646,62	0,03	9,81	1 890,00	▼24 546,00
2013 31 грудня	18 759,52	0,03	16,01	1 640,15	▼20 415,71

Продовження таблиці 2.3

Дата	Обсяг резервів в іноземних конвертованих валютах	Резервна позиція в МВФ	Спеціальні права запозичення	Обсяг золота в міжнародних резервах	Резерви загалом
2014 31 грудня	6 618,47	0,03	3,74	911,09	▼7 533,33
2015 31 грудня	12 359,23	0,03	8,82	931,91	▲13 299,99
2016 31 грудня	11 893.74	0.03	2 703.85	941.71	▲15 539.33
2017 31 грудня	15 582.00	0.15	2 165.65	1 060.65	▲18 808.45
2018 31 грудня	19 814.34	0.34	3.53	1 002.22	▲20 820.43
2019 31 січня	19 698.69	0.34	90.40	1 030.25	20 819.68
2019 31 серпня	20 791.51	0.33	12.38	1 210.96	▲22 015.18
2019 30 вересня	20 245.86	0.33	12.33	1 179.19	▼21 437.71
2019 31 жовтня	20 126.80	0.33	95.24	1 180.95	▼21 403.32
2019 30 листопада	20 751.64	0.33	10.43	1 169.22	▲21 931.62
2019 31 грудня	24 073.17	0.33	9.87	1 218.79	▲25 302.16
2020 31 січня	24 934.03	0.33	85.56	1 273.15	▲26 293.07
2020 29 лютого	25 274.95	0.33	7.54	1 340.00	▲26 622.82

Джерело: створено автором на основі даних https://bank.gov.ua/statistic/sdds/sdds-data#ir_fcl

Як видно з Таблиці 2.3, золотовалютні резерви України зростали до кінця 2010 року. Тоді, їх налічувалося 34,576 млрд доларів. Саме цей показник є найбільшим за всю історію України. Перед кризою 2008 року, цей показник склав 32,479 млрд доларів, однак, через кризові явища в економіці опустився до 26,505 млрд доларів у 2009 році. Однак, у 2009 році Україна отримала транш від МВФ у розмірі 16 млрд доларів для підтримки макроекономічної стабільності, за рахунок чого й отримала зростання у 2010 році.

25 лютого 2010 року новим президентом України став Віктор Федорович Янукович. За період його правління, резерви зі 34,576 млрд доларів впали до рекордно низьких 20,415 млрд доларів. Після його втечі та початку розслідувань щодо незаконної діяльності влади у період 2010 по 2013 роки було виявлено, що останні місяці свого правління, владна верхівка штучно підтримувала курс долара на рівні 8 грн за рахунок щоденних продажів із золотовалютних резервів НБУ у розмірі, приблизно, 50 млн доларів на день.

2.6 Вплив кризи 2008 року на виникнення “Революції гідності”

За часів третього президента, Україна майже відновила свої позиції у номінальному вираженні. Якщо поглянути на Таблицю 1 видно, що ВВП України досяг 183 млрд доларів, що було вже дуже близько до показника 2008 року у 189,9 млрд. Однак, зростати далі економіці так і не вдалося.

На жаль, Україна належить до списку тих країн світу, де політична ситуація знаходить своє пряме відображеня в економіці. Це означає, що від політичної стабільності та політичних рішень залежить, по суті, вся економічна система. Це сталося через плановість економіки у минулому, коли Україна була ще УРСР, та продовжується і зараз, адже досить велика частина ВВП та деяких сфер

контролюється державою, таких як енергетика, оборонна промисловість та інше. Загалом, більше 3500 державних підприємств, що є найвищим показником у світі серед країн з ринковою економікою. На жаль, ефективність управління цими підприємствами є настільки низькою, що частина з них - просто збиткові.

Фактори, що описані вище прямо доводять те, що економіка є досить сильно залежною від політики і будь-яка різка зміна вектору, або політичного курсу держави призводить до економічних потрясінь, або, навіть, до спаду.

З 2010 по 2013 рік, країна знаходилася під геополітичним впливом Росії та тримала дистанцію з ЄС, в той час як йшла узурпація влади у руках політичної верхівки, яка, як потім виявилося, просто була агентурою Кремля. З цього стає зрозумілим, що розвитком економіки, як системи стабільності у державі, ніхто не займався.

Головною проблемою цього періоду існування незалежної України стало маскування тих проблем, які вже давно існували. На графіку 2.2 можна чудово побачити, як саме накопичувалися проблеми у державі. Динаміка рефінансування комерційних банків, що позначена синім та червоним кольорами, вказує на те, що у 2014 році на банки чекала криза ліквідності. Тобто, велика частина банківських установ, у тому числі досить великих, стикнулися з різкою недостачею коштів з початком кризи. По суті, повторилася проблема 2008 року, однак, викликана вона була зовсім іншими факторами. Як це не дивно, але, саме криза 2008 року стала однією з відправних точок кризи 2014 перш за все тим, що зміна політичного вектора на зближення з РФ та майже повна відсутність докорінних змін в економіці після такого значного спаду і призвели до таких руйнівних наслідків, що завершилися для держави 3,5 кратною девальвацією гривні та скороченням економіки майже у 2 рази до 90 млрд доларів у 2015 році.

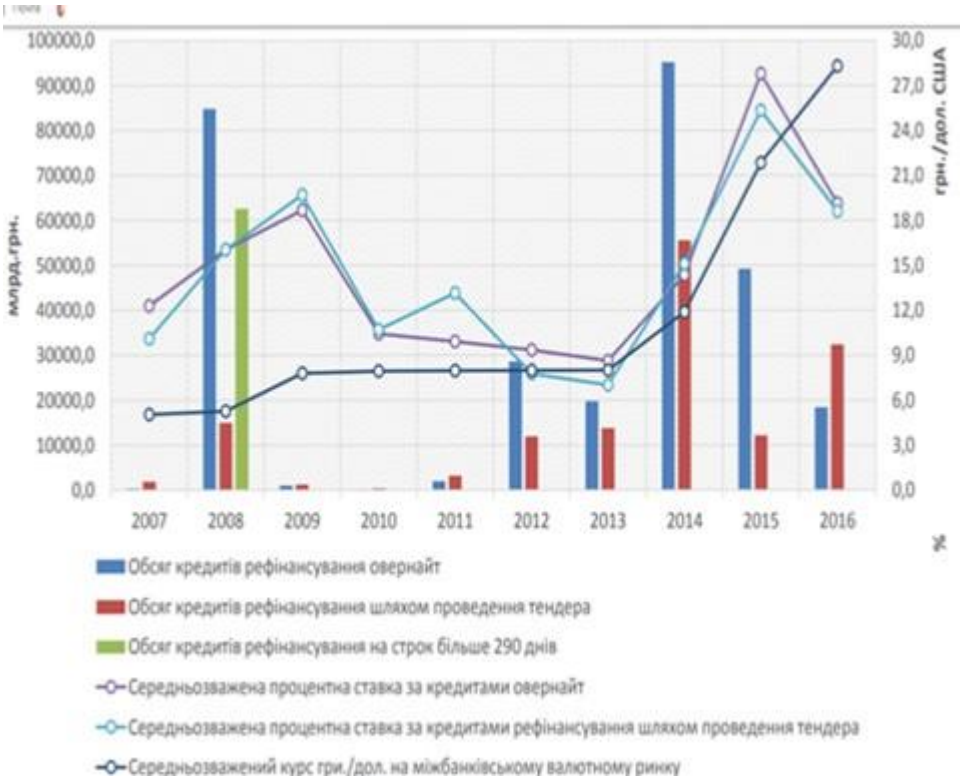

Рис. 2.2. Динаміка рефінансування комерційних банків Національним банком України та середньозваженого курсу гривні на міжбанківському валютному ринку у 2007-2015 роках.

Джерело: складено автором на основі даних https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1448/1185

2.7. Загальні наслідки кризи 2008 року для економіки України

Через світову фінансову кризу в останньому кварталі 2008 р. економіка України перейшла в глибоку рецесію. Спад продовжився у 2009 році. Зниження наявного доходу домогосподарств, зниження доходів від бізнесу та кредитна криза призвели до спаду реального споживання та інвестицій. Зниження попиту на український експорт негативно вплинуло на металургійну та хімічну галузі. Падіння експорту, зменшення притоку капіталу та велике погашення зовнішнього боргу призвели до дефіциту платіжного балансу. Отже, гривня втратила значну частину своєї вартості.

За підрахунками IER, валовий регіональний продукт більше впав в промислово розвинених регіонах, оскільки Донецьк, Луганськ, Запоріжжя традиційно вважаються більш розвиненими. Економіка менш економічно розвинених регіонів з високою часткою сільського господарства та харчової промисловості впаде менше середнього. Зокрема, це стосується Житомирської, Тернопільської, Хмельницької та Івано-Франківської областей.[26]

Регіональні ринки праці відображають ситуацію в основних галузях економіки регіону. У першому кварталі 2009 року рівень безробіття МОП найбільше збільшився у Донецькій та Дніпропетровській областях, де припадає висока частка металургійного виробництва, та в Закарпатській області з його машинобудуванням. За перші сім місяців 2009 року заробітна плата найбільше знизилась у Донецькій, Дніпропетровській та Запорізькій областях, які відчули більший вплив кризи, ніж інші регіони.

В результаті можна зробити висновок, що криза дійсно призвела до деякого зменшення регіональних відмінностей.

У 2009 році очікування щодо повернення мігрантів з-за кордону, які могли б погіршити ситуацію на ринку праці в деяких регіонах, не виявилися правдимими. Зовнішні міграційні потоки зменшились, але їх структура не сильно змінилася. Зокрема, чистий відтік продовжився, не зважаючи на кризу в деяких областях.

Загалом криза показала, що відсутність структурних та інституційних реформ стримувала здатність країни реагувати на економічні потрясіння як на центральному, так і на регіональному рівнях. Зараз очевидно, що відновлення економіки потребуватиме масштабних зусиль на всіх рівнях державного управління та значною мірою залежатиме від світової економічної ситуації.[26]

Відновлення економіки відбувалося наступні 4 роки, однак, події революції та зміни влади, разом з початком війни, призвели до виникнення нової кризи, яка, дуже тісно пов’язана зі старою, адже ті уроки, які країна мала засвоїти, вона проігнорувала.

Після скрутних 2014 та 2015 року, країна почала оговтуватися від того удару, що отримала. Нового удару. Очищення банківської системи та відновлення господарської діяльності повернули Україні ріст ВВП. Однак, абсолютно незначний, лише 2,9% у 2016 і вже 20,2% - у 2017. Підвищення ділової активності було пов’язано і з тим, що НБУ поступово почав знижувати облікову ставку, що, у свою чергу, знижувало вартість грошей, але, варто зазначити, що їхня вартість залишалася вкрай високою аж до 2019 року. На таблиці у Додатку 2 добре прослідковується її стрімке підвищення з 7,5% у 2014 до 30% у серпні 2015 і далі можна спостерігати її поступове зниження до 12,5% у травні 2017 з підвищенням до 18% у вересні 2018.

Це підвищення зумовлено націоналізацією АТ “Приватбанк” наприкінці 2017 року, адже, як найбільший банк країни, на момент фактичної націоналізації, він мав дірку у 148 млрд грн, що змусило керівництво держави випустити ОВГЗ на

дану суму, що, у свою чергу, спричинило хвилю кризи у банківському секторі та часткове зниження ділової активності.

Як не дивно, але ця подія бере свій початок і дуже тісно пов'язана з кризою 2008 року. Річ у тім, що більшість українських банків під час кризових явищ, або власних проблем просто зверталася за кредитом рефінансування до НБУ, що майже завжди іх надавав. Це стало величезною проблемою під час банкопаду, адже виявилося, що десятки банків були просто "прокладками" для відмивання грошей. На жаль, після кризи 2008 року мало що змінилося. І саме криза 2014 викрила таку болючу проблему. На жаль, через халатність та високий рівень корупції, виявилося, що банківські нормативи взагалі не дають адекватної оцінки стану сектору, а винахідливі банкіри просто роками приховували системність проблем своїх банків. Все це обернулося нечуваною катастрофою у 2015 році, а націоналізація найбільшого в країні банку лише довела, наскільки глибокою була та криза і як мало уроків було винесено з минулої фінансово-економічної кризи 2008 року.

2.8. Висновок

Початок 2000-х років був розквітом не тільки Сполучених Штатів, а й інших країн, в тому числі й України. Іпотечне кредитування було одним з драйверів економіки у ті часи, а ціни на нерухомість зростали рік у рік, що робило ринок нерухомості одним з найбільш привабливих для інвестування.У той самий час, в Україні популярність набирала валютна іпотека. Низькі відсотки та стабільне зростання економіки спонукало українців звертати більше уваги саме на нього.

У вересні 2007 року, банкрутство потерпів "Lehman Brothers", один з найбільших іпотечних банків США, з чого і почалася ця глобальна криза. Через

відсутність достатнього нагляду з боку ФРС та бажання банкірів отримувати все більше надприбутків, змова великих банків та рейтингових агентств призвела до виникнення “бульбашки” на ринку нерухомості. Дешеві кредити неблагонадійним позичальникам та відсутність реальної інформації про стан речей для гравців ринку призвели до того, що кількість синтетичних активів перевищувала реальну кількість боргових облігацій з нерухомості у 20 разів. Перегрів ринку призвів до початку наймасштабнішої кризи сучасності.

Україна в цей час бурхливо розвивалася. Відбувалася лібералізація економіки, свободи слова, підвищувалася роль громадського суспільства. Однак, цей розвиток був пов’язаний зі зростанням імпортозалежності та відсутністю достатніх капітальних інвестицій у реальний сектор. З початком кризи у світі та падінням ціни на сировину, яка була головним експортним товаром в Україні, та залежністю від імпорту, український ВВП почав швидко втрачати набуті за останні роки розвитку мільярди. Величезна кількість банкрутств та скорочення промислового виробництва ще більше поглиблювали кризу, що доросла до свого апогею у 2009 році, коли ВВП стрімко впав на 35,6%.

З розвитком кризи, на фоні народного гніву, до влади прийшов Віктор Янукович, як новий президент. І хоча Україна відновила зростання вже у 2010 році, цей період став темним для України. Відбулася зміна з проєвропейського на проросійський курс, погіршення інвестиційного клімату з нечуваним зростанням корупції, централізація влади та тиск на бізнес. У 2013 році економіка вже зупинила зростання, а початок Революції гідності та збройної агресії з боку РФ на Сході та у Криму ознаменував собою початок нової кризи, що стала ще масштабнішою для українців, ніж у криза 2008 року. Частина території України була втраченою.

Зі зміною влади оголилися ті проблеми, про які не було відомо раніше. Криза банківського сектору, величезний дефіцит бюджету та різке падіння

золотовалютних резервів. Все це лише поглиблювало кризу. ВВП впав удвічі з 183 млрд доларів у 2013 до 90 млрд доларів у 2015. Лише у 2016 почалося зростання.

Зараз, країна опиналася у такому скрутному становищі через помилки, що були допущені 10, 15, 20 років назад. На жаль, криза 2008 року теж не навчила багато чому. Якби ті уроки, які тоді ми мали змогу тоді вивчити, ми б засвоїли, Україна не опинилася б у такому скрутному положенні у сьогоденні.

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМЕТРИЧНА МОДЕЛЬ ТА СТУПІНЬ ВПЛИВУ ПЕВНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ВВП УКРАЇНИ.

3.1. Економетрична модель залежності ВВП від державного боргу та імпорту.

Український ВВП демонстрував значну позитивну динаміку востаннє у 2011 році. В цей час, держава відновлювалася від економічної кризи 2008-2009 років, коли український ВВП впав на 35,6 %. До моменту настання кризи, країна показувала нечуване зростання економіки, яка зросла у 4 рази з 2002 по 2008 роки, зі 42 млрд доларів до 189 млрд доларів. Однак, як виявилося під час дослідження даної теми, цей зріст мав штучний характер, а, насправді, реальний сектор майже не зростав, як і виробництво, в той час як економічне зростання забезпечувалося збільшенням імпортозалежності та зростанням державного боргу, що накопичувався через негативне сальдо торгового балансу. Україна втратила статус країни-експортера і стала значно більш імпортозалежною, ніж, навіть, у 90-ті роки.

Для аналізу впливу на валовий внутрішній продукт рівня експорту та державного боргу, були використані щоквартальні дані у проміжку з Q12006 по Q22019, після 2014 року – без урахування території Криму та окупованого Донбасу. Для пошуку інфромації використовувався сайт Державної служби статистики та Міжнародного Валютного Фонду.

Аби проілюструвати це, в даному дослідженні була використана економетрична модель, де за залежну змінну взятий ВВП України поквартальний з Q12006 по Q22019. Іншими змінними став імпорт та державний борг з поквартальними показниками, також з Q12006 по Q22019.

Під час збору даних для моделі, було проаналізовано вплив багатьох чинників на український ВВП. Однак, як виявилося у процесі побудови самої моделі, саме імпорт та державний борг показали найбільший зв’язок. Також, на початку дослідження, в модель був включений й експорт, але, як виявилося, через значні коливання наприкінці 2000-х та у 2014, його динаміка не має так багато спільного зі зміною ВВП.

Для побудови моделі був використаний метод найменших квадратів і для будування моделі були використані такі змінні:

GDP – валовий внутрішній продукт;

IMP – імпорт;

DEBT – державний борг України (зовнішній та внутрішній)

Валовий внутрішній продукт – залежна змінна, представлена у млн грн. Показник було створено на основі даних щоквартальної зміни ВВП на сайті Міжнародного Валютного Фонду. Показники щоквартального імпорту та державного боргу було також узято з сайту МВФ.

Т-тест - це такий тип статистичної інформації, який використовується для визначення, чи є значна різниця між значеннями двох груп, яка може бути пов'язана за певними ознаками. Як продемонстровано на Рис. 3.1., показники є більшими, ніж $t_{крит} = 2,6.$, а отже – гіпотезу про те, що значення кефіцієнтів дорівнює нулю можна відхилити з ймовірністю 95%.

Коефіцієнт Фішера показує наскільки більша похибка пояснена регресією у порівнянні з непоясненою похибкою, на рисунку 3.4 видно, що F – статистика 34 > $F_{крит}$, що дозволяє відхилити гіпотезу і вважати що коефіцієнт не нуль, значимий. Ймовірність F – статистики менша за 0,1 (10 %), тобто коефіцієнти моделі одночасно не є нулями, отже модель адекватна.

Коефіцієнт детермінації - це частка дисперсії залежної змінної, яка пояснюється розглянутою моделлю залежності, тобто пояснюється змінними. Його розглядають як універсальну міру залежності однієї випадкової величини від безлічі інших. У даній моделі цей коефіцієнт становить 57%, що вказує на достатню залежність розглянутих величин. Тож можна з упевненістю сказати, що борг та експорт сильно впливають на ВВП України.

DW – критерій – це такий статистичний критерій, що використовується для тестування автокореляції першого порядку у досліджуваній послідовності. Згідно з табличними даними, показник 1,78 вказує на відсутність автокореляції, а додавання змінної LAG_GDP не покращує цей показник.

Equation: UNTITLED Workfile: ??????::Untitled\

View | Proc | Object | Print | Name | Freeze | Estimate | Forecast | Stats | Resids

Dependent Variable: GDP01
Method: Least Squares
Date: 05/24/20 Time: 01:16
Sample (adjusted): 2006Q1 2019Q2
Included observations: 54 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
DEBT	-0.119831	0.035901	-3.337841	0.0016
IMP	0.590115	0.107309	5.499198	0.0000
C	-13354.28	11658.38	-1.145466	0.2574

R-squared	0.577098	Mean dependent var	69580.72
Adjusted R-squared	0.560513	S.D. dependent var	47267.24
S.E. of regression	31335.24	Akaike info criterion	23.59683
Sum squared resid	5.01E+10	Schwarz criterion	23.70733
Log likelihood	-634.1143	Hannan-Quinn criter.	23.63944
F-statistic	34.79761	Durbin-Watson stat	1.780916
Prob(F-statistic)	0.000000		

Рис. 3.1. R-squared, Durbin-Watson, F-statistics tests

Джерело: складено автором, використовуючи статистичний пакет Eviews7

Equation: T1 Workfile: ??????::Untitled\

View | Proc | Object | Print | Name | Freeze | Estimate | Forecast | Stats | Resids

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	11.48887	Prob. F(2,49)	0.0001
Obs*R-squared	17.23863	Prob. Chi-Square(2)	0.0002

Рис. 3.2. LM – test

Джерело: складено автором, використовуючи статистичний пакет Eviews7

Equation: T1 Workfile: ??????::Untitled\

View | Proc | Object | Print | Name | Freeze | Estimate | Forecast | Stats | Resids

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	4.468778	Prob. F(5,48)	0.0020
Obs*R-squared	17.15245	Prob. Chi-Square(5)	0.0042
Scaled explained SS	29.18076	Prob. Chi-Square(5)	0.0000

Рис. 3.3. Тест Вайта на гетероскедастичність

Джерело: складено автором, використовуючи статистичний пакет Eviews7

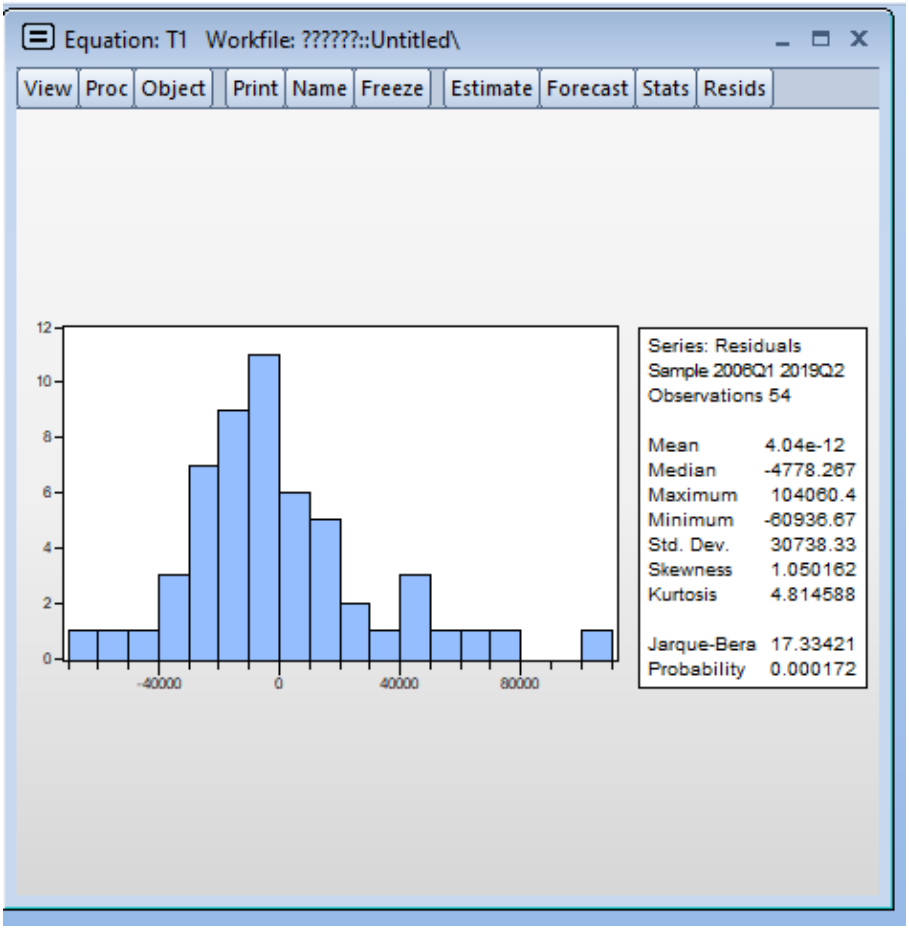

Рис. 3.4. Тест Жарга-Бера

Джерело: складено автором, використовуючи статистичний пакет Eviews7

GDP01	DEBT	IMP
1.000000	0.571255	0.696213
0.571255	1.000000	0.852910
0.696213	0.855291	1.000000

Рис. 3.5. Тест на мультиколінеарність

Джерело: складено автором, використовуючи статистичний пакет Eviews

Для того, аби перевірити нормальність розподілу залишків, використовується тест Жарга-Бера. Якщо залишки нормально розподілені, то це нульова гіпотеза тесту. Якщо ймовірність гіпотези є меншою за 10% - це не є критичним і не сильно впливає на якість моделі. Зазвичай, потрібно просто збільшити вибірку, адже при збільшенні спостережень – розподіл прямує до нормального. Однак, для України, частина даних є відсутньою, що унеможливлює даний спосіб.

Тест Вайта, який перевіряє постійність дисперсії залишків, дозволяє відхилити гіпотезу про гомоскедастичність випадкових величин. На рисунку 3.3 проілюстровано, що prob. на усіх трьох менше за 0,05, що означає, що з ймовірністю 95% можна відхилити гіпотезу про гомоскедастичність.

Наступним критерієм для перевірки адекватності є тест на мультиколінеарність, проілюстрований на Рис. 3.5.

Відсутність зв’язків між незалежними змінними на 100% неможлива, тож, головною метою є підбір оптимальних змінних. У створеній моделі кореляція не перевищує 0,86, що відповідає вимогам.

Підсумовуючи, можна зазначити, що модель відповідає більшості критеріїв адекватності, що дає підстави їй довіряти.

Кінцеве рівняння виглядає так:

$YY_{iiii} = 13354{,}28 - 0{,}11DDDDDD_{iiii} + 0{,}0001IIII_{iiii} + \varepsilon\varepsilon_{iiii}$

Де, Y – залежна змінна, визначається як ВВП;

$DDDDDD_{iiii}$ - державний борг за період t;

IIII_{iiii} –Імпорт за період t;

ε_{it} – неспостережувана випадкова величина.

Дана модель пройшла тести на адекватність, що свідчить про те, що отриманим результатам можна довіряти. Константу слід інтерпретувати, як оцінку значення залежної змінної за умови, коли всі незалежні змінні дорівнюють нулю. В даній моделі, константа дорівнює 13354, що свідчить про інші фактори, які не додані до моделі, але мають значний вплив на ВВП.

Інтерпретація коефіцієнтів виглядає так:

Збільшення IMPORT на 1 млн доларів, призведе до збільшення ВВП на 590,115 тис доларів. Збільшення DEBT на 1 млн доларів, приведе до зменшення ВВП на 119,831 тис доларів.

Отже, можна сказати, що імпорт та державний борг є значимими факторами і мають значний вплив на ВВП України.

3.2. Вирішення проблематики залежності національної економіки від міжнародного впливу

Як було зазначено вище, Україна є імпртозалежною країною. Дуже високий показник зростання ВВП у 2000-х пояснювався різким збільшенням споживання товарів різного призначення, особливо імпортних, адже, після відкладеного попиту 90-х та довіру іноземним компаніям більше, ніж національним імпорт почав витісняти експорт.

Аби уникнути хронічного дефіциту платіжного балансу, держава має інвестувати у створення товарів з вищою доданою вартістю, адже, наприклад, кілограм борошна коштує у 20 разів більше, ніж кілограм пшениці. Крім того, використовувати своє географічне положення, як траспортну систему між двома величезними економіками Росії та Євросоюзу.

Перспективною є енергетична та фінансова галузі. Як країна-експортер електроенергії, слід інвестувати у сучасне обладнання, адже саме така галузь є необхідною для нормального функціонування незалежної держави.

Банківський сектор та фінансова система в Україні пережили не одну кризу, що каже про їх зрілість, що може бути цікавим для іноземних інвесторів.

Ну і на сам кінець, потрібно скорочувати борги, що накопичилися. 2019 та 2020 стали для держави роками, коли виплати щодо обслуговування боргу сягнули більш як 25% державного бюджету.

На жаль, найбільшою проблемою, яка оголилася ще до кризи 2008, а в період кризи лише поглибилася – це неефективне управління державою. Через неграмотність керівництва та високий рівень корупції у 2008 Україна втратила набагато більше, ніж інші. Тому, задля подолання тих структурних проблем, які назріли в економіці, потрібно розв’язати головну проблему – якості управління. Необхідно провести глибокі реформи апарату держуправління та змінити на більш децентралізовані методи виконавчої влади.

Тобто, аби Україна з’явилася на міжнародній арені як повноцінний гравець, потрібно змінити підходи до управління державою та структурно реформувати ті галузі, які створюють високу додану вартість та дозволять Україні знову створити умови, коли державу будуть гордо називати країною-експортером.

ВИСНОВКИ

Кризи переслідують людство з початку його існування. Вони проявляються у різних сферах, мають різні механізми появи. Навіть, кожна людина не раз за своє життя стикається з різного роду кризами, але, їх усі об’єднує один факт: вони циклічні. Економічні кризи – не виняток. Людство зтикалося з ними вже багато разів, але, найбільш руйнівні – Велика Депресія 1929 року та світова фінансова криза 2008.

Вона почалася з іпотечної кризи у Сполучених Штатах, коли перегрітий синтетичними облігаціями та надмірно високою вартістю житла ринок нерухомості обвалився. Виявилося, що крах був настільки значним, що США були змушені докапіталізувати та викупити банки та їхні активи на суму бульш як 700 млрд доларів.

Бувши найбільшою, на той час, економікою у світі, Сполучені Штати дуже сильно постраждали від кризи, яку, власне, і спровокували, а за США – постраждав й інший світ, в тому числі й Україна.

З 2001 року український ВВП невпинно зростав після важких бандитських 90-х, демонструючи рекордні подвоєння раз на два роки. Зародився клас молодих підприємців, відбувалася лібералізація різних сфер життя. Суспільство розвивалося, а разом із ним зростав і ВВП.

Однак, у 2008 році, кризові явища дійшли й до України. Саме тоді відкрилися темні сторони того зростання. Перш за все – імпортозалежність. Зростання економіки відбувалося, однак, лише за рахунок активного розвитку внутрішнього

споживання, яке базувалося на імпортних товарах. Реальний же ВВП не зростав узагалі, іноді демонструючи незначні падіння та підйоми.

Через олігархізацію економіки, більшість великих підприємств, що працюють на експорт, опинилися у руках некваліфікованих людей, які займалися лише власним збагаченням, а не технологічним розвитком та реінвестуванням у власне виробництво.

Наприкінці 2008 року, ціни на металургійну сировину та паливо різко впали, що спричинило масове скорочення виробництва і, як наслідок, банкрутство деяких великих підприємств. У 2009 році, виробництво у галузі металургії та машинобудування впало на 40%, що призвело до поглиблення кризи, через величезну недостачу валютної виручки та негативне сальдо торгового балансу. Через безробіття, додаткові витрати мав нести і держбюджет, який також недоотримував кошти. Україна стала учасником програми “Stand By” від МВФ, отримавши фінансову допомогу у розмірі 16,5 млрд доларів.

У 2010 економіка почала активно відновлюватися, однак, зміна політичного вектора на проросійський, узурпація влади та неймовірно високий рівень корупції призвели до виникнення нової кризи – “Революції Гідності”, що ускладнилася війною з Росією у 2014 році. Своїх пікових значень у 189 млрд доларів у 2008 році український ВВП так і не зміг досягти у 2013, зупинившись на показнику 182 млрд доларів. А у 2014 – знову обвалився, у 2015 впавши до 90 млрд доларів.

Взагалі, історія України дуже сильно пов’язана з політичним життям, що, через постійну боротьбу, ще більше пригальмовує зріст економіки. На жаль, війна з РФ досить суттєво уповільнює зростання України, адже величезна кількість фінансових ресурсів йде на війну.

Дослідження впливу експорту на боргу є досить актуальним у наш час. Нажаль, Україна не входить до списку країн, які використовують запозичені

кошти задля активної розбудови економіки. Як показало дослідження, чим більше зростає борг, тим сильніше і швидше скорочується ВВП, адже держава запозичує величезні суми на покриття дефіциту бюджету для подолання кризових явищ, що є досить розповсюдженими. Запозичені кошти виплачуються у вигляді пенсій, соціального допомоги, однак, не йдуть на інвестування у реальний сектор, що лише збільшує кількість боргів без вирішеня проблеми.

Всі ті події, які сьогодні мають місце бути, також сильно пов'язані із подіями фінансової кризи 2008 року. Перш за все тим, що той політичний вибір, який був обраний після кризи призвів до революції та війни, а проблеми імпортозалежності та сировинності економіки так і не були вирішеними.

Однак, історія показує, що вихід завжди є. Потрібно більше інвестувати у реальний сектор, у виробництво, розвивати галузі альтернативної та ядерної енергетики. Знаходячись між двома великими економіками Росії та Європи, використовувати своє географічне положення, інвестуючи в інфраструктуру. А головне – цінувати кадрові ресурси та виховувати нове покоління науковців, інноваторів, підприємців, надаючи їм адекватні можливості для розвитку, адже сама нова інтелігенція і має будувати країну нового покоління, країну можливостей. Країну, у якій хочеться жити.

ДЖЕРЕЛА

1. Андрєєва Г.І. Інструменти і технології іпотечного кредитування [Текст] / Г.І.Андрєєва //Збірник наукових праць “Економіка: проблеми теорії та практики”. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2005. – Т.3. – №200. – С.637-650.
2. Базилевич В. Іпотечний ринок / В. Базилевич, Н. Погорєльцева – К.: Знання, 2008. – 717 с.. \
3. Бублик Є. Іпотечні інструменти стимулювання розвитку фінансового ринку / Є. Бублик // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Економіка”. – 2006. – вип. 8 – частина 3 – С. 240 – 246.
4. Бурмака М. Сек'юритизація як інструмент регулювання ринку позикового капіталу: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні / М. Бурмака // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 2. – С. 3-20
5. Сайт Української національної іпотечної асоціації: Електронний ресурс – [Режим доступу] – http://www.unia.com.ua/
6. Чарнадчук В. Д. СЛОВНИК ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ТЕРМІНІВ [Електронний ресурс] / В. Д. Чарнадчук. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://web.archive.org/web/20160509113740/http://ndi-fp.asta.edu.ua/files/doc/slovnyk-finpravo.pdf.
7. CDO [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D0%B5%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B5_%D0%BE%D0%B1%D1%8F%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.

8. Бернанке Б. Уроки финансового кризиса для банковского надзора [Електронний ресурс] / Бен Бернанке – Режим доступу до ресурсу: http://www.fedspeak.ru/090507-Bernanke%20-%20Lessons%20for%20supervision.htm.
9. Субстандартна іпотека [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B0_%D1%96%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0.
10. Валовий зовнішній борг України [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/
11. Экономическая ситуация в Украине и других странах СНГ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.analitik.org.ua/current-comment/economy/4a30b1f35dd2e/.
12. Рудан В. Я. ЛІКВІДНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ УПРАВЛІННЯ [Електронний ресурс] / В. Я. Рудан – Режим доступу до ресурсу: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1448/1185.
13. Фінансово-економічна криза 2008—2009 року в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0_2008%E2%80%94 2009_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.
14. Економічні та фінансові показники України [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://bank.gov.ua/statistic/sdds/sdds-data#ir_fcl.

15. Хижняк К. Золотовалютні резерви України [Електронний ресурс] / Ксенія Хижняк. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://maanimo.com/ua/indexes/142956-zolotovalyutni-rezervi-ukrayini.
16. СВІТОВА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА КРИЗА 2008-2010 РР. ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://knowledge.allbest.ru/economy/3c0b65625a2ac78b4d43b89521316c36_0.html.
17. Янукович Виктор Экс-президент Украины (2010-2014 гг.) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://file.liga.net/persons/viktor-yanykovich.
18. Учетная ставка НБУ 2020 [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://index.minfin.com.ua/banks/nbu/refinance/.
19. Lioudis N. The Collapse of Lehman Brothers: A Case Study [Електронний ресурс] / Nick Lioudis. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.investopedia.com/articles/economics/09/lehman-brothers-collapse.asp.
20. McArthur C. The 2008 Housing Crisis [Електронний ресурс] / C. McArthur, S. Edelman. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://www.americanprogress.org/issues/economy/reports/2017/04/13/430424/2008-housing-crisis/.
21. Seetharaman G. Ten years of the US financial crisis [Електронний ресурс] / Seetharaman. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: McArthur C. The 2008 Housing Crisis [Електронний ресурс] / C. McArthur, S. Edelman. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://www.americanprogress.org/issues/economy/reports/2017/04/13/430424/2008-housing-crisis/..
22. Домбровски М. Глобальный финансовый кризис и его последствия для развивающихся рынков [Електронний ресурс] / Марек Домбровски – Режим доступу до ресурсу: https://www.case-research.eu/files/?id_plik=2056.

23. Statistics Reported by Banks and Other Financial Firms in the United States [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.federalreserve.gov/data/statbanksus/current.htm.
24. United States GDP1960-2019 Data [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://tradingeconomics.com/united-states/gdp.
25. Coronavirus: Worst economic crisis since 1930s depression, IMF says [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.bbc.com/news/business-52236936.
26. Бураковьский І. Impact of the Global Economic Crisis on the Ukrainian Economy: Regional Aspects [Електронний ресурс] / І. Бураковьский, О. Бетлій – Режим доступу до ресурсу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2009/2009_18_Lviv%20Forum/Project%20output/2009_18_eng.pdf.б
27. Гуляницкий Л.Ф., Мелащенко А.О., Сиренко С.И. О математических и программных средствах моделирования и оптимизации внешнего государственного долга Украины // Управляющие системы и машины. – 2010. – № 1. – С. 51–57.
28. Гуляницький Л.Ф., Панасюк Б.Я., Сергієнко І.В. Розробка моделей середньострокового прогнозування ВВП України // Економіст. – 1998. – №5. – С. 68-71.
29. Горбачук В.М. Моделювання взаємодії Міністерства фінансів і Національного банку у розробці та втіленні стратегії соціально-економічного розвитку України / Стратегія соціально-економічного розвитку України та пріоритети грошово-кредитної політики. – К.: НБУ, 2007. – С. 147–153.
30. Горбачук В.М., Русанов І.А., Тімошик Н.В. Динаміка зовнішнього боргу, його обслуговування, ВВП, прямих іноземних інвестицій, експорту, бюджетного дефіциту України та сусідніх держав під час циклу 1997–2008 рр. / Світова фінансово-економічна криза: стратегії протидії та мінімізації наслідків (економіка, фінанси та право). – К.: УДУФМТ, 2009. – С. 238–241.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

ВВП України номінальний у млн грн та млн доларів США

млн. грн.			млн. долл. США			
2002	225810			42393		
2003	267344	41534	18.4%	50133	7740	18.3%
2004	345113	77769	29.1%	64883	14750	29.4%
2005	441452	96339	27.9%	86142	21259	32.8%
2006	544153	102701	23.3%	107753	21611	25.1%
2007	720731	176578	32.5%	142719	34966	32.5%
2008	948056	227325	31.5%	189992	37273	26.1%
2009	913345	-34711	-3.7%	117228	-62765	-34.9%
2010	1082569	169224	18.5%	136419	19192	16.4%
2011	1316600	234031	21.6%	163160	26740	19.6%
2012	1408889	92289	7.0%	175781	12622	7.7%
2013	1454931	46042	3.3%	183310	7529	4.3%
2014	1566728	111797	7.7%	131805	-51505	-28.1%
2015	1979458	412730	26.3%	90615	-41190	-31.3%
2016	2383182	403724	20.4%	93270	2655	2.9%
2017	2982920	599738	25.2%	112154	18884	20.2%
2018	3558706	575786	19.3%	130832	18678	16.7%
2019	3974564	415858	11.7%			

Джерело: http://www.ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_u.htm

Додаток Б

Таблиця Б.1

Облікова ставка НБУ

с 10.06.2013 по 12.08.2013	7,00	-0.50
с 13.08.2013 по 14.04.2014	6,50	-0.50
с 15.04.2014 по 16.07.2014	9,50	3.00
с 17.07.2014 по 12.11.2014	12,50	3.00
с 13.11.2014 по 05.02.2015	14,00	1.50
с 06.02.2015 по 03.03.2015	19,50	5.50
с 04.03.2015 по 27.08.2015	30,00	10.50
с 28.08.2015 по 24.09.2015	27,00	-3.00
с 25.09.2015 по 29.10.2015	22,00	-5.00
с 30.10.2015 по 17.12.2015	22,00	0.00
с 18.12.2015 по 27.01.2016	22,00	0.00
с 28.01.2016 по 02.03.2016	22,00	0.00
с 03.03.2016 по 21.04.2016	22,00	0.00
с 22.04.2016 по 26.05.2016	19,00	-3.00
с 27.05.2016 по 23.06.2016	18,00	-1.00
с 24.06.2016 по 28.07.2016	16,50	-1.50
с 29.07.2016 по 15.09.2016	15,50	0.00
с 16.09.2016 по 27.10.2016	15,00	-0.50
с 28.10.2016 по 07.12.2016	14,00	-1.00
с 14.04.2017 по 25.05.2017	13,00	-1.00
с 26.05.2017 по 06.07.2017	12,50	-0.50
с 15.12.2017 по 25.01.2018	14,50	1.00
с 26.01.2018 по 01.03.2018	16,00	1.50
с 02.03.2018 по 11.04.2018	17,00	1.00
с 12.04.2018 по 23.05.2018	17,00	0.00
с 24.05.2018 по 12.07.2018	17,00	0.00
с 13.07.2018 по 06.09.2018	17,50	0.50
с 07.09.2018 по 24.10.2018	18,00	0.50
с 25.10.2018 по 12.12.2018	18,00	0.00
с 13.12.2018 по 30.01.2019	18,00	0.00
с 31.01.2019 по 31.01.2019	18,00	0.00
с 01.02.2019 по 14.03.2019	18,00	0.00
с 15.03.2019 по 25.04.2019	18,00	0.00
с 26.04.2019 по 06.06.2019	17,50	-0.50
с 19.07.2019 по 05.09.2019	17,00	-0.50
с 06.09.2019 по 24.10.2019	16,50	-0.50
с 25.10.2019 по 12.12.2019	15,50	-1.00
с 13.12.2019 по 30.01.2020	13,50	-2.00
с 31.01.2020 по 12.03.2020	11,00	-2.50
с 13.03.2020 по 23.04.2020	10,00	-1.00

Джерло: https://index.minfin.com.ua/banks/nbu/refinance/